

TÜRKLERDE SPOR KÜLTÜRÜ

TÜRKLERDE SPOR

Eski Türklerde spor; Hun, Harzemşahlar, Samanoğulları, Selçuklular, Osmanlı İmparatorluğu ve diğer Türk devletlerinde büyük aşamalar kaydederek yapılmıştır. Bu sporlar şöyledir: “Güreş, avcılık, atıcılık, binicilik, kılıç, okçuluk, yaya koşuları, atlama, sıklet kaldırma ve lobut atma, gürz ve topuz kullanmak, cirit, çöğen, gökbörü, tepük, tomak, kayak, matrak gibi sporları Türkler severek yapmışlardır.

1. GÜREŞ

Güreş Türklerde en eski spor türlerinden biri olup, ata sporlarımızdandır. Kültürel özellik taşıyan güreşlerimiz şunlardır: Karakucak, yağlı, aba, şalvar ve Kırım Türklerinin aba güreşine benzeyen fakat farklılık gösteren güreşlerdir. Çeşitli Türk lehçelerinde güreş sözcüğü farklı şekillerde söylenmiştir. Gerek ülkemizde gerekse diğer Türk diyarlarında güreş yapanlara pehlivan veya pehlevan denilmektedir.

a) KARAKUCAK GÜREŞ

Karakucak güreş, Türklerin öz, milli güreşidir. Karakucak güreşte pehlivanlar ayaklarına genelde siyah renkte olan “pırpıt” giyerler. Karakucak güreşte pehlivanları yaşlarına, güçlerine, kuvvetlerine ve ustalıklarına göre güreştikleri boylara ayrılır. Yalnız karakucakta “deste boyu” yoktur. Onun yerine “ayak boyu” vardır. Günümüzde serbest güreş diye bilinen minder güreşi, karakucak güreşinin formüle edilmiş şeklidir.

b) ABA GÜREŞİ

Aba güreşleri, Hatay ve Gaziantep yöresinde oldukça yaygındır. Adını pehlivanların giydiği abadan alır. Aba: Yakasız, kaban uzunluğunda, yarım kollu, koltuk altı bölümü kol ucundan koltuk altına kadar kesik, keçeye benzemektedir. Kalın kumaştan ya da kaba deriden dikilen bir güreş giysisidir. Aba güreşinde süre 7 dakikadır. Güreş yerde iki dakikadan fazla sürdürülmez.

c) KIRIM TÜRK GÜREŞİ (TATAR GÜREŞİ)

Bu güreş ülkemizde hıdırellez ve tepreş denilen eğlenceler de, Kırım Türklerinin gelenekleri olarak yapılmaktadır. Bu güreşte pehlivanlar soyunmazlar; çağrılan

pehlivanlar tokalaştıktan sonra, birbirlerinin bellerini ellerindeki kuşaklarla bağlarlar. Sonra birbirlerinin bellerindeki kuşaklardan tutarlar. Güreş bu tutuştan sonra başlar. Ayakta durmak yasaktır. Galibiyet güreşçinin şalka düşmesi (iki omuzunun yere değmesi) ile olmaktadır.

d) ŞALVAN GÜREŞİ

Ülkemizde Kahramanmaraş ilçe ve köylerinde yapılmaktadır. Şalvar güreşi, çok eski çağlarda Türkmenlerde yapılan bir güreş çeşididir. Önceler pırpıt ve kispet uzunluğundaki şalvarlarla yapılan bu güreşler, şimdi ananelerin yavaş yavaş kaybolması üzerine kısa şalvarla yapılmaktadır. Şalvar güreşinde bütün oyunlar ayakta yapılır. Göbek veya dizler yere değince güreş ayakta başlar. Yeniş yağlı ve karakucak güreşte olduğu gibi, göbeğin gökyüzünü görmesidir. Rakibini yenen pehlivan, yenilen pehlivanın taraftarlarından en az iki kişi ile güreş yapmadan şalvarı çıkartmaz.

e) YAĞLI GÜREŞ

Yağlı güreş ata sporlarımızdandır. Yağlı güreş, karakucak güreşin yağ sürülerek yapılan şeklidir.

Yağlı güreş, pehlivanın pazu kuvvetiyle rakibini yenme imkânını aza indirmekte ve rakibine tatbik edeceği ince oyunları yapabilme imkânını verdiğinden, seyirciye büyük bir zevk vermektedir.

Geleneği sürdürmek için, Edirne’de Sarayıçi mevkiinde her yıl tertiplenen “Kırkpınar Güreşleri”, Türklerin Rumeli’ye geçişini belgeleyen tarihi bir olayla ilişkilidir.

Atatürk de güreşi ve güreşçiyi koruyup teşvik ettiği gibi, kendisi de güreşmiştir. Atatürk, Muhafız Alayı’na alınacak olan askerlerin mutlaka çok iyi pehlivan olmasını isterdi.

2. OKÇULUK

Dünyanın en eski silahlarından biri olan okçuluğa Türkler büyük önem vermişlerdir.

Ok ve yayın Türklerde kutsal bir niteliği vardır. Ok ve yay üzerine edilen yeminlerin özel bir önem taşıdığı bilinmektedir.

Okmeydanı'nda her Pazartesi ve Perşembe günü, kalabalık bir seyirci kitlesi önünde atışlar yapılırdı. Padişah, ok ve mızrak atışlarında mükâfat verirken, sporculardan paraya ihtiyacı olmayanlar geriye çekilerek ihtiyaç sahibi arkadaşlarını öne çıkarırlar ve anlamlı bir dayanışma örneği verirlerdi.

3. AVCILIK

Avcılık, Türklerin binlerce yıllık geçmişine sahip sporlarından. Eski Türklerde avın değişik bir yeri ve anlamı vardı.

Av için alıştırılmış kartal, şahin, doğan gibi yırtıcı kuşlarla, tazı ve zağar cinsi köpeklerde yaya ve at üzerinde yapılan ve “siğir” adı verilen sürek avları Türklerin sosyal hayatlarında çok önemli bir yer tutmuştur. Eski Türkler avcılığı, beslenme ihtiyaçlarını gidermek ve savaşa hazırlayıcı bir idman olarak kabul etmişler, savaşlardan önce büyük sürgün avları düzenlemişlerdir.

4. BİNİCİLİK

Atı ehlileştiren ve ata ilk binen Türklerdi. Kaşgarlı Mahmud'un “At Türk'ün kanadadır” sözü, Türklerin bu asil hayvana ne gibi bir gözle baktıklarını, ona ne kadar büyük bir değer verdiklerini pek güzel ifade ediyor.

Türkler, daha beşikte iken binicidir. Ölenlerin adına at koşuları yapma töresi vardı. Atlara eskiden beri isim koymak da, Türk törelerindedir.

5. AT YARIŞLARI

“İki türlü” at yarışı vardı. Bunlardan biri, sırf “yarışma” gayesi ile yapılan yarışlardı. Bu çeşit yarışma, düğünlerin, toyların, ölü aşılarının, şenliklerin başlıca süslerinden biri idi. Diğer türlü yarışlar ise, “savaşma” gayesi ile yapılırdı. Bazen iki ordu savaş için karşılaşıncı, karşılıklı bir anlaşma yapılırdı. Çoğu zaman da iki taraftan birer pehlivan veya savaşçı çıkar ve temsili bir “savaş güreşi” yapılırdı. Hangi tarafın güreşçisi galip gelirse, o taraf zaferi elde etmiş olurdu.

6. CİRİT

Cirit, Türklerin çok eskiden beri bilinen ve davul zurna eşliğinde yapılan atlı savaş sporlarından birisidir. Mızrağın savaş aleti olduğu zamanlarda, atalarımız cirit oynayarak mızrak idmanlarına daha iyi hazırlanıyorlardı.

Cirit, gözüpek, korkusuz yiğidin yetiştirilmesini, ata, savaşa, kana, yiğidin ve atın alıştırılmasını sağlayan bir oyundur.

7. ÇÖĞEN

Çöğen, günümüzde “polo” adıyla tanınan, atla oynanan bir spor olup, Türklerin ünlü bir oyunudur.

Çöğen, ekseriya altışar veya dörder kişilik karşılıklı iki ekip halinde ve at üzerinde geniş ve düz bir meydanda oynanır. Çöğen denilen ucu eğri, çengelli ve sapı 1.30 m civarında bir değnekle oynanır. Oyundaki amaç, hakemin saha ortasında yere koyduğu topu (tepük), yarımşar saatlik devreler içinde, karşı takımın kalesine sokarak veya muayyen hedefe isabet ettirerek fazla sayı yapabilmektir.

8. GÖKBÖRÜ

Gökbörü oyunu da, Türklerin eski ve milli oyunlarından birisidir. Cirit gibi atlı bir spor olan Gökbörü oyununun esası, at salıp koşarak oğlağı kapmaktır. Oyundaki oğlak, başı ve ayakları kesilerek içine saman doldurulduktan sonra karnından dikilir ve o gece su içinde bırakılır. Böylece hayvanın ağırlığı otuz kırk kiloyu bulur.

9. TEPÜK

Tepük (futbol) oyununun, Türkler tarafından ne zaman oynandığı kesin olarak tespit edilememiş ise de, bu oyunun Orta Asya’da oynandığını Kaşgarlı Mahmut’un Divânü Lügati’t-Türk adlı eserinden anlamaktayız. Adı geçen eserde, “Kurşun eritilerek oval şeklinde kalıplara dökülür ve üzerine keçi kılı, keçe veya başka bir şey sarılır. Bu büyükçe topla ayakla teperek oynanır” demektedir.

10. KAYAK

Tarihi kaynaklar, Türklerin kayak yaptıklarını belirtmektedir. Türkler, kayak sözcüğü yerine, “çana” sözcüğünü, kızak yerine de “çanak” sözcüğünü kullanıyorlardı.

Türkler, kemikten veya tahtadan patenleri ayaklarına geçirerek kışın en soğuk günlerinde bile, samur ve sincap avlayıp bunların ticaretini yapıyorlardı.

11. MATRAK

Matrak oyununun birçok çeşidi olmakla birlikte asıl bilinen türü günümüzdeki eskrim gibi uyumlu ve tartımlı hareketlerle dans eder gibi yapılandır. İki kişi arasında, bir çeşit gösteri gibi sunulan bu oyunda rakiplerin her birinin elinde bir tahta kılıç, ötekinde kalkan yerine yuvarlak bir yastık bulunurdu.

Matrak oyunu 160 çeşit oyunu ihtiva etmektedir. Bunlardan en ünlüleri: kesme, bağla, sanı, bagal, sürme, kulak, bağla-top, top-kafa adını taşıyan hareketlerdir.

12. TOMAK

“Tomak” sözlük manası itibarı ile, ağaçtan yapılan top anlamına gelir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Enderûn-ı Hümayûn’da oynanan oyunlardan birisidir. Bu oyunu oynayan sporculara “Tomakçı” adı verilirdi.

Tomak, bir ipin ucuna takılmış meşin bir topla oynanmaktadır. Taraflar tomaklarla birbirlerine saldırırlar. Tomak topu, içi kar keçesi ile sıkıca doldurulmuş, dolu olan tarafı yassı ve kamçı biçiminde örülmüş uzantısı ile elle tutma yeri bulunan, saplı bir araçtır. Bu oyunda amaç, Tokmak topunu rakibin sırtına vurmaktır, savunma ve atak sırasında çabukluk ve beceri göstermektir.